

SATUL ROMÂNESC, VATRĂ A PLĂMĂDIRII, PĂSTRĂRII ȘI PROMOVĂRII VALORILOR EXISTENȚIALE ROMÂNEȘTI

Constantin MĂNESCU¹

ROMANIAN VILLAGE, VAT OF THE CONSERVATION AND PROMOTION OF ROMANIAN EXISTENT VALUES

ABSTRACT

The village is a typical structure of society of the Romanian people, whose origin dates back to prehistory, when humans started settling down. The village societies gifted us over the generations with a cultural baggage that can date back to the beginnings of human society. The values transmitted by the Romanian village are: moral virtues (steadfastness, purity of the soul, hospitality, generosity, perseverance, brotherhood and spiritual balance); cultural values (language, folklore, popular art). It would seem that the Romanian village is endangered today, but Romanian and foreign scientists state that the Romanian village cannot die, because the Romanian villager will survive just like the wheat in Egyptian amphoras, which, after millenias, germinated, blooming at the first drop of water.

Keywords: romanian village, vat, conservation, promotion, values.

Trăim momentele unei lupte acerbe între oraș și sat, cele două forme principale de așezare umană, luptă pe care a cunoscut-o istoria din cele mai vechi timpuri, pornind de la *fsatum* și *polis*. Antichitatea greco-romană a cunoscut deopotrivă aceste două realități sociale de necontestat. Pe de o parte *fsat* sau *fossatum*, cuvânt care a ajuns în limba română sub forma *sat*, pe de altă parte *polis*, cuvânt care în Grecia antică denumea orașul-stat și care în perioada medievală și modernă avea să ajungă în cuvintele compuse *mega polis* și *mitir polis* (oraș mamă sau metropolă), fiind immortalizat în denumirea orașului Istanbul („is tin polin”), capitală a Imperiului Otoman între anii 1453-1923.

În perioada contemporană, amenințată tot mai mult de efectele globalizării, dintre care primul și cel mai periculos îl reprezintă distrugerea identității noastre ca națiune, se impune să acordăm o covârșitoare importanță satului românesc, ca structură geografică, psihologică și spirituală, și ca formă caracteristică de viață a poporului român. Despre această datorie vorbea încă din secolul trecut sociologul român Henri H. Stahl, care spunea: „Orașele noastre reprezintă o formă hibridă de organizare socială, în care și-au găsit adăpost elemente nesigure, pe când satele sunt păstrătoarele curățeniei etnice și ale tradițiilor neamului”². De fapt, problema satului românesc a fost în atenția și în preocupările tuturor categoriilor de oameni de știință: geografi, sociologi, filosofi ai culturii sau ai religiei, scriitori și poeți, fiecare dintre aceștia prezentând satul ca vatră a plămădirii, păstrării și promovării conștiinței naționale și eclesiale românești.

---

¹ Preot paroh, doctorand în istorie, parohia Urșani-Horezu II, județul Vâlcea.

² Henri H. Stahl, *Eseuri critice despre cultura populară românească*, București, Editura Minerva, 1983, p. 275.

Apariția satului românesc și evoluția sa istorică

Originile satului la români au rădăcini atât de adânci, încât ele merg până departe, în preistorie, când a apărut locuința omenească. Omul a devenit statornic și s-a legat de pământul pe care a văzut lumina zilei, întemeindu-și o gospodărie: o colibă, un bordei pe jumătate săpat în pământ sau chiar o casă împrejmuită cu gard și adăpostind un om cu toată familia lui. În felul acesta a apărut cea mai mică așezare omenească. Când la această gospodărie s-au adăugat cu timpul și altele, atunci sălașul a alcătuit o grupă de mai multe locuințe, adică a ajuns cătun. Mai multe cătune la un loc au format crânguri și acestea grupându-se au alcătuit satul, care a devenit cu timpul cea mai mică unitate administrativ-teritorială a țării. În funcție de zona geografică în care au luat ființă, satele românești se clasifică în:

- sate adunate (în zonele de câmpie);
- sate răsfirate (în zonele de deal);
- sate risipite (la munte).

În ce privește etimologia cuvântului „sat”, părerile lingviștilor sunt diferite. În timp ce cătunul este clar de origine dacică³, termenul „sat” ar fi de origine traco-ilirică. Alexandru Cihac (1825-1887), autor al primului dicționar etimologic științific al limbii române (1870-1879), considera că sat derivă de la forma albaneză *fsat*, care înseamnă locaș, tabernacol, sanctuar, iar Vasile Bogrea (1881-1926) spunea că vine de la latinescul *fossatum*, care definea „o îngrăditură cu șanț, un cuprins de lume, o lume”⁴. După alți lingviști, mai vechi, ar putea fi înrudit cu slavonul „sadu”, plantă (sădesc, răsădesc, posadă – casă de pază la graniță)⁵, sau ar deriva de la latinescul *satum*, „semănat”, „semănătură”, dar și cu înțelesul de „neam”, „seminție”, derivat din verbul *seró, serere, sevi, satum*, „a planta, a semăna, a sădi, a naște, a procrea”. Mihai Vinereanu consideră că termenul *fsat* tebuie pus în legătură cu cuvântul *vissa* din limba dacă, de unde, prin forma *vissatu*, a dat în latină cuvântul *vicus*=sat, pătruns în limba română prin albanezul *fsat*, cu sensul de casă, locuință, sat și chiar clan⁶. Împărtășim cu totul acest punct de vedere, care face trimitere la strămoșii noștri daci, idee scoasă în evidență și de poetul și filosoful român Lucian Blaga. În discursul său de recepție la Academia Română din 5 iunie 1937, intitulat *Elogiul satului românesc*, acesta dezvoltă metafora sa poetică „veșnicia s-a născut la sat” și argumenta că satul românesc este „singura prezență vie încă, deși nemuritoare, nemuritoare deși așa de terestră, este unanimul nostru înaintaș fără de nume”⁷.

Același filosof lansa sintagma „satul-idee”, adică „satul care se socotește pe sine însuși „centrul lumii” și care trăiește în orizonturi cosmice, prelungindu-se în mit”⁸. Ca și Blaga față de satul său natal Lancrăm din județul Alba, contemporanul

³ Mihai Vinereanu, *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, ediția a II-a, București, Editura Alcor Edimpex, 2009, p. 199.

⁴ *Ibidem*, p. 728.

⁵ Constantin Noica, *Rostirea filosofică românească*, București, Editura Științifică, 1970, p. 256.

⁶ M. Vinereanu, *op. cit.*, p. 729.

⁷ Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*, discurs de recepție la Academia Română, susținut la data de 5 iunie 1937, publicat în volumul *Isvoade – eseuri, conferințe, articole*, București, Editura TREI, 1999, p. 8.

⁸ *Ibidem*, p. 40.

său, savantul geograf și teoretician al culturii Simion Mehedinți (1868-1962) s-a identificat cu satul său natal Soveja din județul Vrancea ca sat-arhetip sau sat-idee, dedicând satului românesc pagini inegalabile, mai ales în opera sa fundamentală *Terra – o introducere în geografia ca știință*, alcătuită în 1930, în două volume. Vorbind despre sat, el spunea: „Pentru a desemna Pământul locuit de oameni, limba noastră are un cuvânt la fel de special ca și „dor”, și anume: „vatră”. Pământul este vatra omenirii. Iar partea dintre Carpați și din jurul lor e vatra poporului român”⁹. El merge mai departe și arată că satul cel vechi românesc sau arhaic cuprindea o „vatră de sat”, adică locul de așezare a gospodăriilor, și un „trup de moșie”, adică locuri de muncă ale acestor oameni situate în afara satului și denumite: în „țarină”, la „fânaț”, la „vie” etc. Satul sau grupa locuințelor este așadar ca „sâmburele” unei mari moșii, împrejmuț de „hotarul satului”¹⁰.

Desigur că vechimea mai mare o avea vatra satului, fiind legată de întemeietorul care de cele mai multe ori dădea denumirea satului. Punctul culminant al ritualului de întemeiere era baterea parului, practică prin care așezarea se orienta în micro și macrocosm, pornind de la un punct de iradiere. Apoi urma fixarea mărimii și formei vetrei satului, prin trasarea brazdelor de plug rituale, înconjurarea terenului cu diferite animale și plantarea arborilor. De la acel „moș” sau „strămoș” întemeietor de odinioară a apărut cuvântul „moșie”, care exprimă ideea de bun moștenit de la strămoși. Dacă la început pădurea, pășunea și chiar arătura au alcătuit un „trup” de moșie, cu timpul, împărțindu-se mereu între frați și sporind numărul gospodăriilor, s-a trecut de la stăpânirea în „devălmășie absolută” a obștilor sătești, la proprietatea individuală din feudalism, de la obștea sătească primitivă la satul evoluat, cu o obște înlăuntrul căreia s-au produs diferențieri de avere, cu drepturi inegalitare, expresie a unei populații scindate în cete multiple și categorii sociale diverse, cei bogați începând să domine asupra celorlalți membri, cu interese antagonice, puternic invadată de nebăștinași și acaparatori locali, care își întemeiau drepturile nu pe băștinășie, ci pe contracte, ducând o aprigă luptă socială pentru acapararea „veniturilor” și a fondului de teren vălmaș, pe baza unei economii de schimb și a unor tehnici de lucru permițând exploatarea an de an a acelorași terenuri¹¹.

Chiar dacă o parte din obștile sătești au fost aservite când s-a format o pătură socială mai înstărită, alcătuită din cneji, juzi sau stăpâni de moșii, totuși, în perioada feudală și chiar până în perioada modernă, s-au păstrat, în special în regiunile de munte și de deal, sate libere deținute de obști. Acestea erau locuite de țărani liberi, cunoscuți sub numele de „răzăși” în Moldova și de „moșneni” sau „moșteni” în Muntenia. O categorie aparte o reprezintă satele boierești și mănăstirești, care s-au format mai ales în preajma întemeierii satelor feudale, prin contopirea feudală a străvechilor obști libere, unele sate fiind dăruie de domnitori și boieri unor mănăstiri, și din aservirea țăranilor liberi. Aceștia și-au păstrat dreptul de folosință a loturilor și a părților comune, dar erau obligați să plătească dijmă (a zecea parte de produse în natură) și să execute clacă (un număr de zile de muncă gratuită) pentru stăpân.

---

⁹ Simion Mehedinți, *Civilizație și cultură. Concepte, definiții, rezonanțe*, ediție îngrijită de Gheorghiu Geană, București, Editura TREI, 1999, p. 8.

¹⁰ *Ibidem*, p. 235.

¹¹ H.H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. II, București, Editura Academiei RPR, 1959, p. 9-10.

Această stare de lucruri durează până la 14/26 august 1864, când Alexandru Ioan Cuza a promulgat Legea rurală, care îi elibera pe țărani de sarcinile boierești și îi împroprietărea, prin răscumpărare, cu loturile de pământ pe care le aveau în folosință, limitându-se însă pământul expropriabil la maximum 2/3 din moșie, exclusiv pădurile¹².

Istoricii români vorbesc despre caracterul „familiar” al satelor noastre de-vălmașe, care nu erau altceva decât o familie mărită și pe care Nicolae Iorga le numește „sate genealogice”, adică sate crescute efectiv dintr-un autor comun și care folosesc spița de neam ca bază a sistemului lor juridic de proprietate¹³. Acest simț al solidarității rurale de neam, toți locuitorii satului socotindu-se a fi întrucâtva rude, precum și această origine istorică a satelor românești, constituie de altfel elementul deosebitor dintre satele românești și satele din alte țări, care atestă vechimea și continuitatea noastră pe teritoriile care alcătuiesc țara noastră la ora actuală.

După cel de-Al Doilea Război Mondial, satul românesc a cunoscut o serie de transformări profunde, cu implicații adânci în modul de viață al țăranului român. Regimul comunist a urmărit cooperativizarea și industrializarea agriculturii, însă a aplicat colectivizarea forțată, care a rupt gospodăriile țărănești de pământ și de dreptul de proprietate asupra bunurilor. A urmat politica de „sistematizare rurală”, care a constrâns satele și comunele la subdezvoltare. Potrivit datelor furnizate de specialiști de la institutele de cercetare și proiectare, rezultă că la mijlocul anilor '80 exista un plan de desființare a aproximativ 7.000-8.000 de sate¹⁴. Rezultatul acestor politici a fost exodul masiv al locuitorilor din mediul rural, în special al tinerilor, către orașele în curs de industrializare. Pe acest fond, satul românesc a intrat în criză, numeroase gospodării au rămas în stare de abandon și degradare, iar populația rurală, supusă unui proces de îmbătrânire, a scăzut considerabil. Situația s-a agravat după decembrie 1989, când, ca urmare a distrugerii economiei naționale și a lipsei locurilor de muncă, tineretul și chiar cei de vârstă a doua au luat drumul străinătății, lăsând în urmă case pustii și trăind acolo cu dorul de meleagurile natale.

Valorile nemuritoare ale satului românesc

Dăinuind neîntrerupt, de milenii, colectivitățile sătești au transmis din generație în generație o zestre culturală, un patrimoniu spiritual cu rădăcini care merg uneori până la începuturile vieții pe pământ. Prin același mecanism al creației în obște, memoria difuză a tuturor celor din sat a reținut nu numai teme de literatură orală, în proză și în versuri, nu numai melodii, ci și credințe și concepții despre lume. Ca în straturi ce s-ar fi depus unele peste altele, veac după veac, găsim încă până târziu urmele aproape șterse ale unor credințe magice, de caracter păgân, care ne par ciudate azi, dar care sunt prețioase tocmai pentru că ne fac să înțelegem străvechimea civilizației noastre rurale. În viața vechilor sate, în special marile răscruce ale vieții omului sunt păstrătoare ale acestor străvechi straturi culturale. Nașterea, căsătoria și moartea sunt socotite a însemna popasuri de intrare și de trecere a vieții omului de la

---

¹² *Istoria României în date*, coordonator: Dinu C. Giurescu, ediția a III-a revizuită și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 209.

¹³ H.H. Stahl, *op. cit.*, vol. I, București, Editura Academiei RPR, 1958, p. 60.

¹⁴ S. Dumistrăcel, *Sate dispărute – sate amenințate*, Iași, Editura Institutului European, 1995, p. 21-23.

o fază la alta. Cu prilejul lor, satul și-a pus și își pune întrebări de ordin spiritual, de mare adâncime filosofică¹⁵.

De-a lungul secolelor, satul nostru românesc a tezurizat o mulțime de valori spirituale, morale și culturale, care sunt mai vechi decât veacul și care trebuie aduse din nou în actualitate. Satul rămâne creatorul și păstrătorul culturii populare, „pur-tătorul matricei noastre statistice”, cum spunea Lucian Blaga, în care s-a format o cultură originală, de caracter folcloric, cu un înalt nivel artistic, deopotrivă de creator și în domeniul juridic al „obiceiului pământului”, ca și în cel al tehnicilor și cunoștințelor folositoare¹⁶. Această cultură populară, numită cultură minoră, a constituit pentru popoarele civilizate baza sau punctul de plecare al unei culturi majore, după cum arăta Lucian Blaga: „Un popor lipsit de acest profund apriori stilistic, ca matcă a unei culturi populare, nu va crea niciodată o cultură majoră, oricâte genii și talente ar avea la dispoziție pentru asemenea înfăptuire. Geniul creator rămâne geniu pustiu, dacă nu e integrat în câmpul unui asemenea potențial stilistic”¹⁷.

Valorile cele mai puternice pe care le transmite, astăzi, satul românesc sunt de trei feluri: morale sau practice, spirituale și culturale.

Valorile sau virtuțile morale ale țaranului român sunt legate de faptele sau acțiunile sale în raport cu semenii, care au ca scop realizarea binelui. În raport cu celelalte popoare ale lumii, o primă virtute a țaranului român, care a stat la baza formării poporului român, o reprezintă *statornicia geografică* în spațiul care i-a fost dat de sus să trăiască și să se dezvolte în el. Lucian Blaga ne spune: „Satul, situat în inima unei lumi, își e oarecum sieși suficient. El n-are nevoie de altceva decât de pământul și de sufletul său și de un pic de ajutor de sus, pentru a-și suporta cu răbdare destinul”¹⁸. La rândul său, filosoful Constantin Noica subliniază: „Prin determinările proprii sale istorii civilizația noastră a fost într-un spațiu dat. El nu a roit, cum a făcut civilizația helenică, dând colonii proprii pe toate coastele învecinate; nu și-a aproximat spațiul, ca civilizația germană; nu a colonizat pe alții, cum a făcut civilizația anglo-saxonă. A fost într-un spațiu din jurul Carpaților. Prin acest spațiu au trecut și alte seminții; dar au trecut, numai. Noi am rămas în el. Și am stat așa de bine în el, încât unele popoare migratoare au trebuit să se așeze în jurul lui, iar altele s-au topit în ființa noastră”¹⁹.

Categoria socială care a asigurat continuitatea vieții ca tradiție și unitatea în timp și în spațiu a fost țărănimea. Existența țaranului este legată de cultivarea pământului și prin urmare acesta este cel mai atașat de țară, cel care are cea mai intimă legătură cu solul. Cuvântul „pământ” vine din latinescul „pavimentum”, care înseamnă vatra sau locul bătătorit de locuitorul și cultivatorul statornic al terenului sau al solului. Pământul este deci în acest sens terenul lucrat, umanizat și sfințit. De aceea zice românul: „Omul sfințește locul”. Cuvântul „pământean” înseamnă de obicei în limba română „omul locului”, adică locuitorul statornic al Planetei Terra,

---

¹⁵ H.H. Stahl, Paul H. Stahl, *Civilizația vechilor sate românești*, București, Editura Științifică, 1968, p. 82.

¹⁶ H.H. Stahl, *Organizarea administrativ-teritorială. Comentarii sociologice*, București, Editura Științifică, 1969, p. 81.

¹⁷ L. Blaga, *Elogiul satului românesc*, p. 45.

¹⁸ *Ibidem*, p. 42-43.

¹⁹ C-tin Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 7.

iar cuvântul „țaran” vine de la același „terra”, dar cu sensul de ținut sau sat, cuvânt care arată din nou legătura omului cu pământul. Această idee este întărită de cuvântul „homo, hominis”, care arată că omul este compus din humus (humă, pământ) și anima (suflet rațional), adică este o sinteză tainică între materie și spirit, între „țărăină” și „suflet viu”. Pentru țaranul nostru, pământul nu este un obiect de explorare, ci o ființă vie, față de care se nutrește un sentiment straniu de adorație și de teamă. El se simte zămislit și născut din acest pământ, născut ca o plantă fermecată care nu se poate stârpi în vecii vecilor. De aceea, pământul e însuși rostul lui de a fi. Pământul nostru are un glas pe care țaranul îl aude și îl înțelege. E sfântul pământ inspirator, care ne-a modelat trupul și sufletul, pentru că, spunea Constantin Noica, „prin ce avem mai bun până acum, suntem țărani”²⁰.

De-a lungul unei istorii potrivnice, țaranul român s-a simțit mereu legat, prin rădăcini adânci, de pământul său pe care l-a apărut cu o îndârjire ce deseori a mers până la jertfă, știind că în acest fel își apără însăși ființa. Fire pașnică și blândă, a fost străin de orice ambiții de cucerire a altor spații, de râvna de a cotropi și a supune alte neamuri. Neamul românesc a fost cel mai liniștit din lume. În trecutul nostru n-avem nici un război de cucerire, ci numai de apărare. Prin urmare, românii au rămas în satele lor sau la adăpostul Codrilor și munților, viețuind într-o profundă solidaritate și comuniune sufletească, intimă cu pământul, cu spațiul natural al țării, care are față umană românească și poartă veșmânt românesc.

Tot în satul românesc s-au păstrat *simplicitatea și puritatea sufletească*, virtuți care fac trimitere la învățătura Mântuitorului Hristos: „Feriți-vă cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” (Matei V, 8) și prin care omul se reconstruiește, renaște și se afirmă în relația cu Dumnezeu și cu oamenii. Aceste două virtuți sunt completate de *bunul simț* românesc, care din păcate s-a alterat în unele sate prin pătrunderea acolo a așa-zișilor venetici sau intruși veniți nu se știe de unde, cu obiceiuri rele. *Hărnicia, dărnicia și ospitalitatea* sunt virtuți morale ale poporului român, cultivate și întâlnite în satul românesc. Țaranul muncește din zori și până în noapte ca să aibă tot ce-i trebuie și este fericit atunci când poate să ofere ceva unui semen de-al său. Când are un musafir, îi pune pe masă ce are el mai bun, ca semn de respect și cinstire a celui care i-a călcat pragul. Ele este *om de omenie*, expresie aproape intraductibilă în alte limbi, pentru că ea subsumează toate însușirile menționate anterior. Țaranul român are o vorbă: „Să ai frică de Dumnezeu și rușine de oameni”. Să nu uiți că ești și tu om, chiar dacă „trepte osebite ți-au ieșit din urna sortii”, cum spunea Eminescu în *Scrisoarea I*. Din omenie rezultă și superbul *echilibru sufletesc* al țaranului, spiritul de discernământ și capacitatea lui de a vedea fără greș diferența dintre bine și rău.

Valorile spirituale. Cea mai importantă valoare spirituală transmisă de satul românesc o reprezintă *credița în Dumnezeu*. Lucian Blaga spunea în 1937, odată cu primirea sa în Academia Română: „A trăi la oraș înseamnă a trăi în cadru fragmentar și în limitele impuse la fiecare pas de rânduiețile civilizației. A trăi la sat înseamnă a trăi în zăriște cosmică și în conștiința unui destin emanat din veșnicie”²¹. Dacă prin

---

²⁰ Idem, *Pagini despre sufletul românesc*, ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 2000, p. 37.

²¹ L. Blaga, *op. cit.*, p. 37.

cuvântul „zariște” înțelegem zare, orizont, luminii în pădure, înseamnă că țăranul trăiește legat de pământ, dar el are viziune cosmică, din care nu lipsește legătura cu Dumnezeu. De ce acest lucru? Pentru că „la sat, mai mult decât la oraș, pot fi mai ușor percepute și apreciate prezența creatorului în natură, valoarea naturii înconjurătoare ca dar al lui Dumnezeu care trebuie cultivat în relație de recunoștință față de Dăruitor, precum și legătura indisolubilă dintre cult și cultură, având ca bază agricultura”²². În sat se produce legătura fundamentală a țăranului cu pământul și încadrarea într-o armonie și o simbioză perfectă cu natura divinizată, ale cărei manifestări le percepea țăranul român din cele mai vechi timpuri drept semne ale binecuvântării traiului său de toate zilele.

După cum observa părintele Dumitru Stăniloae, țăranul român vede prezența harică și ocrotirea milostivă a lui Dumnezeu în toate cele prezente în jurul său: „Vede pe Dumnezeu în taina naturii. Un peisaj frumos al naturii e pentru el un adevărat rai. El spune în Miorița: „Pe-un picior de plai,/Pe-o gură de rai”. (...) El simte atât de aproape de om pe Dumnezeu, pe Maica Domnului, încât folosește pentru ei diminutive: „Dumnezeu drăguț”, „Măicuța Domnului”²³. Necuprinsul lumii acesteia, tainele țesute în fiecă fâptură, în fiecă chip, în fiecă act și trecere, tainele existenței sale însăși îl fac să răspundă, îl fac să lupte pentru cucerirea sensului și sprijinului absolut: Dumnezeu. Creștinismul său este ortodoxie, și ortodoxia sa e românească. În consecință, el nu va căuta deloc să-l despartă pe om de trupul lui, de viață, de pământ, dar perspectivele sale vor fi totdeauna cosmice și totuși neconținut umane. În acest sens, Ovidiu Papadima spunea: „Omul va considera deopotrivă drept al lui Dumnezeu și lumea pământului, ca și pe cea cerească. De aceea, nu le va vedea luptându-se, ci armonizându-se într-o adâncă întrepătrundere. Viața de după moarte va fi în chip firesc o prelungire a celei de pe pământ, după cum cea de aici e o prelungire a celei de apoi. Cosmosul va fi o prelungire a sufletului său, după cum el, omul, nu-i decât o verigă din lanțul de armonii materiale ale cosmosului. De aici rezultă nu numai o fuziune de nedespărțit a perspectivelor umane cu cele cosmice, dar și a spiritului cu pământescul”²⁴. Sextil Pușcariu ne amintește că Ortodoxia noastră este cel mai sigur criteriu de diferențiere (a românilor de cei de alt neam), căci noi suntem în lume singurul popor de limbă latină și de credință ortodoxă.

La țăranul român se vede că în sat se întâlnesc forma sau lumea văzută de ideea divină și acel loc al întâlnirii se face purtător de Duh Sfânt. Decorul, detaliile vremelnice se schimbă, dar rămâne aceeași tradiție, care nu înseamnă obiceiuri, ci înseamnă înțelegerea rostului vieții, a diferenței dintre bine și rău. Iar axa care garantează această continuitate în duh este Biserica Ortodoxă, cu învățăturile ei mântuitoare. În felul acesta, satul devine o comunitate religioasă în care oamenii sunt pătrunși de sentimentul comuniunii între ei, dar sunt în legătură și cu transcendența, cu Dumnezeu. Biserica și cimitirul sunt așezate în centrul acestei comunități, unde se întâlnește cerul cu pământul. Biserica reprezintă centrul vieții spirituale a satului

---

²² Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Satul românesc astăzi între suferință și speranță*, în: „Ziarul Lumina”, IX, nr. 258(2455), Seria regională, 13 noiembrie 2018, p. 5.

²³ Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Opere complete, vol IX, Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, București, Editura Basilica, 2018, p. 164-165.

²⁴ Ovidiu Papadima, *O viziune românească a lumii. Studiu de folclor*, ediția a II-a, revizuită, București, Editura SAECULUM I.O., 1995, p. 9-10.

românesc, pentru că ea răspunde nevoilor interioare ale țaranului prin liturghia duminicală, momentul sublim al comuniunii spirituale a membrilor comunității, dar și prin actele religioase care privesc viața omului în deosebitele sale vârste și situații specifice, de la naștere până la moarte, precum și cele ce apar în legătură cu casa și îndeletnicirile sale zilnice.

Țăranul român ne îndeamnă să nu uităm niciodată ceea ce datorăm strămoșilor. El este convins de faptul că singurul lucru cert al destinului omenesc este moartea, dar el când spune că cineva a murit, înțelege că acela trăiește mai departe, dar altfel, în „lumea ailaltă”. Când se întâlnește în cimitir cu morții săi, el realizează legătura dintre generații, prin lumânarea pe care o aprinde la capul lor și prin faptul că le dă de pomană spre amintirea lor. Credința că viața după moarte continuă, că îi poate regăsi pe cei dragi în „ceea lume” și că împlinirea unui ritual ușurează sufletele morților, îi asigură țăranului liniștea sufletească și îi micșorează durerea²⁵. Pentru mentalitatea generală a satului tradițional, timpul este o realitate care se consumă în alta, superioară. Țăranul român înțelege diferența între timp și veșnicie, între veac și eternitate: „A fi în timp, înseamnă a trăi într-un prezent continuu îmbogățit de contactul cu lucrurile neschimbătoare. De aceea, timpul îl duce în mod firesc dincolo de trecător, adică în eternitate. Tristeții curgerii tuturor lucrurilor, omul îi aduce o reparație: aceea că marea trecere este un proces firesc al permanenței și că timpul se desfășoară în interiorul eternității”²⁶.

Valorile culturale. Satul românesc a creat și promovat o cultură populară, care cuprinde valori recunoscute pe plan național, mai ales în domeniul artei populare. Această cultură populară își are obârșiile în epoca arhaică sau preistorică, în acel substrat pre-dacic sau proto-dacic, deoarece satul românesc a favorizat prezența neîntreruptă a omenirii și dezvoltarea unei civilizații materiale și spirituale. Din acest fond ancestral ni s-au transmis atât formele cele mai vechi de locuință – bordeiele și colibe din pari și nuiele la suprafața solului –, precum și motivele ornamentale întâlnite pe cămașa feminină, asemănătoare cu cămașa femeilor dace, sau cele din domeniul ceramicii (inspirate din cultul apei, din cultul solar, cu semnificații mitic-simbolice, azi uitate). Transmise din generație în generație până în zilele noastre, meșteșugurile prin care țărani au prelucrat materiile prime avute la îndemână au lăsat în decursul timpului tezaurele de port popular, textile, ceramică și prelucrare a lemnului, în care ei și-au pus talentul lor, dar și darurile, aspirațiile, necazurile și bucuriile. Domeniile preponderente ale culturii tradiționale sătești sunt: arhitectura, arta lemnului, ceramică, țesăturile, portul popular, la care se adaugă creațiile limbii române, reflectate în folclor (cântece populare, poezii, tradiții, obiceiuri legate de momentele principale din viața omului, proverbe și zicători ca expresii ale înțelepciunii populare românești).

Limba, pentru țăranul român nu a fost un simplu mijloc de comunicare, un instrument sau o structură artificială, ci a devenit un element de existență, o caracteristică tot atât de importantă a neamului nostru, ca și comunitatea de sânge. La noi, aceasta este opera țăranului. Limba românească este o limbă țărănească, păstrată în

---

²⁵ H.H. Stahl, *Povestiri din satele de altădată*, București, Editura Nemira, 1999, p. 7.

²⁶ Ernest Bernea, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, București, Editura Eminescu, 1987, p. 201.

satele românești, și unitatea ei nu încetează să uluiască pe cercetători. Farmecul și expresivitatea specifică le-a căpătat de la horitorul ei original, care a fost țaranul. Toată dezvoltarea ei, până în timpurile mai noi, se datorește țaranului, singurul care a vorbit-o întotdeauna. Limbile prea cultivate, ajunse la completă maturitate, devin rigide, abstractizante, mecanice, pierzând sau disprețuind contactul direct cu poporul, în cele din urmă îmbătrânesc, se artificializează, ajung a fi organisme moarte. Limba noastră, cultivată numai de țărani, în legătură continuă cu pământul și cu lumea concretă, a păstrat expresia imagică și naivă a omului simplu, o prospețime pitorească și colorată, ritmul vieții mișcătoare.

În volumul său *Creație și frumos*, Constantin Noica vorbește „Despre a doua comoară a limbilor”: „Prima este comoara gândirii omenești în genere”, partea traductibilă spune Eminescu; a doua este „partea de la moși-strămoși, partea netraductibilă”. Dar este și aceasta o comoară, adică poartă cu ea bunuri și frumuseți care sclipesc pentru toți. De aceea, când o scoți la lumină, oricine ar trebui să se bucure de ea. Acesta este și lucrul minunat cu limbile naturale, că până la urmă orice se poate traduce în orice limbă: se pot traduce cărți întregi, se traduc poeme, gânduri, se pot traduce chiar expresii tipice. Dar nu se poate traduce câte un cuvânt”²⁷. Naturalismul și farmecul limbii poporului român, încărcată de valori culturale, au trecut în limba românească cultivată, fără să se piardă prin influența factorului civilizator. Numai geniul eminescian a știut să integreze organic Comoara limbii țaranului în limba uzuală a tuturor. Prin Eminescu, țaranul român a dăruit elementul cel mai necesar literaturii române: limba curată, bogată, mlădioasă, mereu nouă, cu posibilitatea de eternă înnoire, cu un dinamism etern, dinamismul eternului duh, neaș românesc. Colaborarea dintre românul cel mai modest și poetul cel mai mare al nostru a fixat linia generală a originalității literare românești. Cuvintele care dau o nuanță specifică limbii române nu sunt de ieri, de azi; sunt de la moși-strămoși, spune Eminescu. Cuvintele cu bogăție de înțelesuri sau cu înțelesuri greu traductibile, sunt așadar vechi. Vom aduce câteva exemple. Eminescu a exclamat, cu o împăcată presimțire a morții: „Destul-mi-i!”, expresie care vine de la cuvintele de și sătul, adică sunt sătul de viață. Tocmai esențialul acestor cuvinte nu poate fi tradus. Tot marele nostru poet folosește cuvântul „județ” în sensul de judecată: „dreptul județ”, adică judecata de apoi a lui Dumnezeu Fiul. La fel, cuvântul „dor”, prin formația sa, are un înțeles adânc și specific. El reprezintă o contopire, și nu o compunere. S-a contropit în el durerea, de unde și vine cuvântul, cu plăcerea, crescută din durere nu pricepi bine cum. Noi spunem dor, care e însă și căutare și regăsire, este și plăcere și durere. Este virtutea noastră, de care vorbesc istoricii culturii și ai artei, de a da o „sinteză specifică”. Sinteza reprezintă la țaranul român o contopire, nu o compunere²⁸.

Ideea de devenire o exprima în trecut cuvântul „petrecere”. El însemna devenire, dar mai însemna și devenire prin ceva (să petreci lumea prin gând), sau devenire laolaltă cu ceva, însoțire. De aici, bogăția lui de sensuri la ora actuală: a petrece pe cineva până la poartă după ce te-a vizitat, a petrece pe ultimul drum, a se distra la petrecere. Țaranul român a dat cuvintelor „rost” și „rostire” un sens filosofic

---

²⁷ C-tin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București, Editura Eminescu, 1987, p. 201.

²⁸ *Ibidem*, p. 206.

în limba noastră. Pornind de la latinescul *rostrum*=bot, cioc, vârf încovoiat, gură, care dă la plural *rostra*, tribuna din for împodobită cu pinteni (ciocuri) de corăbii, și de la ideea că într-o deschizătură (gură) să pui ceea ce se potrivește acolo, s-a ajuns la cuvântul „rost”, care înseamnă ordine, mod de a-și întocmi viața, sens, tâlc, noimă, scop, țel, menire, rațiune, justificare. Țăranul nostru știe că fiecare lucru și fiecare om are rostul lui pentru care a fost creat. El a creat expresii diverse: a ști de rostul a ceva, a fi în rostul lui, a pune în rost, a avea un rost în viață, a-și pierde rostul (cumpătul), a vorbi fără rost, a lua pe cineva la rost. Un derivat al rostului este verbul a rosti, rostire, care înseamnă a pune în ordine, rânduială. Cu fiecare rostire, se evocă un gând, în limba noastră. Iar când, pe cu totul alt plan, știința de astăzi vine să vorbească despre un „cod genetic”, un limbaj al vieții care dă varietatea controlată a organismelor, poți încă vorbi în termeni de rostire, în sens de rostire genetică.

Folclorul este un alt fenomen complex de cultură populară, care nu are un caracter limitat de cântec, dans și muzică instrumentală, ci este în același timp o unitate organică, surprinzător de bogată, de cugetare și de viață. El e totodată teologie și sociologie, astronomie și medicină, filozofie și botanică, poezie și zoologie, mitologie și cosmografie, psihologie și meteorologie. Folclorul îl împacă în mod firesc pe om și cu Dumnezeu și cu lumea, și cu visul și cu realitatea dură, îngăduindu-i speculația metafizică, fără să-l îndepărteze cu nimic de pământ. Din proverbe, zicători sau povestiri, se desprinde înțelepciunea și cuminența resemnată a țăranului în fața destinului, preocuparea sa de a se comporta cum trebuie de-a lungul vieții. I se întâmplă și lui multe, se frământă de griji și gânduri care se ascund în inima lui, greutăți fizice trec peste trupul lui chiar, dar el rămâne neschimbat. „Trece și asta” e una din cele mai curente vorbe românești. Neamul nostru rămâne pentru că și el participă, în felul lui, la eternitatea ființei. În acest sens, Ovidiu Papadima spunea: „Prin folclor, omul satului ajunge deopotrivă un adânc simțitor al transcendentului, un credincios și un desăvârșit cunoscător al lumii sale reale”²⁹.

Despre valorile satului se poate vorbi la nesfârșit, fiindcă ele sunt valori eterne. Am putea afirma că ființa lui la ora actuală este în primejdie, din două motive. Pentru că satul se zbate între idealizarea nostalgică și abandonare practică, între identitate națională și precara supraviețuire. În al doilea rând, datorită influenței orășeanului, care, prin știința modernă, a ajuns un ateu în neliniștile sale intelectuale, un chinuit în singurătățile sale sufletești și un incapabil în raporturile sale cu natura și viața. Până și unii dintre țărani au devenit lacomi de câștig imediat, fără limite și individualiști, în această epocă globalizată și secularizată, exploatând nerațional pământul propriu și pădurile, producând o criză ecologică și pierzând astfel simțul spiritual al milenarei sale legături cu pământul său. Azi, în fața „civilizației” barbare, satul românesc a plecat în lume. Nu s-a mai ascuns în codrii lui, parcă veșnic verzi și primitivi ca niște frați tăcuți întru suferință, ci s-a risipit într-un tragic și interminabil exil.

Și totuși, oamenii de știință români și străini (istorici, antropologi, etnografi, geografi, istorici ai culturii civilizației) afirmă că satul românesc nu poate muri. Chiar dacă prin absurd un cataclism istoric ar distruge un sat, cei care ar veni acolo să-l populeze vor trebui să se modeleze după spațiu și tiparele date ale respectivului loc.

---

²⁹ O. Papadima, *op. cit.*, p. 10.

Latinii numeau acest fenomen „genius loci”, adică spiritul locuitorilor care vine din străfundurile pământului. Sunt încă oameni care au refuzat să părăsească satul și se străduiesc să ducă mai departe și chiar să promoveze tradițiile și obiceiurile satului românesc, care nu va pieri atâta timp cât există acolo preotul și învățătorul, colaborarea dintre Biserică și școală, la care se adaugă în unele sate spiritualitatea și opera filantropică întreținută de schituri și mănăstiri existente acolo. Preotul zilelor noastre este acum, mai mult ca oricând, părintele, sfătuitorul, educatorul și slujitorul celor care sunt copleșiți de sărăcie, bătrânețe și izolare, trăind și el cu speranța că în marea aceasta a unei cinici uitări, mulți se vor îneca, dar în mod sigur valorile vor aduce înapoi țărmurile acestei miraculoase țări, acele semințe care au supraviețuit, asemenea boabelor de grâu din amforele egiptene, care în loc să putrezească, au germinat, încolțind la prima picătură de apă ce cădea parcă din senin. Ele știu instinctiv că mâine vor fi pâinea cea bună pe care o va pune acest popor la masa de sărbătoare.